

від того, наскільки суттєві відмінності між різними видами злочинної поведінки. Якщо такі відмінності слабкі, тоді йдеться про один склад злочину, і, навпаки, передбачено декілька складів злочинів, якщо: 1) два різновиди злочинної поведінки передбачені різними статтями КК; 2) декілька різновидів злочинних діянь передбачені в одній статті КК, але відрізняються між собою безпосереднім об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом або формою вини (а тим більше – за декількома з цих ознак одночасно); 3) декілька різновидів злочинних діянь передбачені в одній статті КК, але відрізняються між собою лише за ознаками об'єктивної сторони і/або предмета злочину, але відмінності ці суттєві (наприклад, різні способи діяння, наслідки тощо).

Тому, більш переконливою видається точка зору, згідно з якою форми описування діянь, передбачених у ст. 143 КК, дають підстави для моделювання *чотирьох самостійних складів злочинів*: порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ч. 1 ст. 143 КК); вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації (ч. 2 ст. 143 КК); незаконна торгівля органами або тканинами людини (ч. 4 ст. 143 КК); участь у транснаціональних організаціях, які займаються діяльністю, передбаченою частинами другою, третьою чи четвертою ст. 143 (ч. 5 ст. 143 КК).

Такий висновок зумовлений тим, що наведені склади злочинів суттєво відрізняються між собою об'єктивними та суб'єктивними ознаками.

Крім самостійних складів злочинів, ст. 143 КК передбачає також *дві кваліфікуючі ознаки*: вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації, вчинене щодо особи, яка перебуває в безпорадному стані (ч. 3); вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації, вчинене щодо особи, яка перебуває в матеріальній чи іншій залежності від винного (ч. 3); *та одну особливо кваліфікуючу ознаку*: дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою ст. 143 КК, вчинені за попередньою змовою групою осіб (ч. 5).

Як бачимо, частини 1 та 2 ст. 143 КК передбачають самостійні склади злочинів. У зв'язку з цим виникає питання, на яке в науковців одностайної відповіді немає: як співвідносяться між собою вказані норми?

Необхідно звернути увагу, що зазначені норми мають багато спільних рис, але разом з тим відрізняються між собою певними об'єктивними та суб'єктивними ознаками. Спільна їх риса полягає в тому, що вони з різним ступенем узагальнення і з різною повнотою передбачають

ознаки одного і того ж складу злочину. Отже, як за обсягом, так і за змістом ці норми частково співпадають.

Враховуючи, що будь-яке вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин завжди є одним із видів порушенням встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, співвідношення частин 1 та 2 ст. 143 КК України є конкуренцією загальної і спеціальної норми, де одна з них (загальна) охоплює визначене коло діянь, а інша (спеціальна) – частину цього кола, тобто окремі різновиди діянь, передбачених загальною нормою. Співвідношення вказаних норм можна пояснити за допомогою так званих логічних кіл, де загальна норма (порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини – ч. 1 ст. 143 КК) містить в собі спеціальну норму (вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації – ч. 2 ст. 143 КК). У даному випадку спеціальна норма знаходиться стосовно загальної в логічному підпорядкуванні.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що існування загальної та спеціальної норм в ст. 143 КК України є доцільним і обґрунтованим. Це дає змогу повніше забезпечувати належну охорону прав та свобод донора й реципієнта під погрозою покарання, що є адекватним відображенням суспільної небезпечності таких посягань.

УДК 344.7

Коваленко В.П.,
провідний фахівець кафедри кримінального права і процесу,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

УГОН АБО ЗАХОПЛЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО РУХОМОГО СКЛАДУ, ПОВІТРЯНОГО, МОРСЬКОГО ЧИ РІЧКОВОГО СУДНА (СТ. 278 КК УКРАЇНИ): ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ

В ст. 278 КК України передбачена кримінальна відповідальність за суспільно-небезпечні діяння, які полягають в угоні або захопленні різних видів транспорту, вказаних в назві статті, окрім автомобільного. В даному випадку мова йде про залізничний, повітряний, морський чи річковий транспорт. Предмет цього юридичного складу злочину чітко визначений у низці нормативних актів. Наприклад, відповідно до Регістру судноплавства в Україні, річкове або морське судно – це самохідна чи несамохідна плавуча споруда, що використовується для перевезення

вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі чи піднімання майна, що затонуло у морі, для несення спеціальної державної служби, для наукових, навчальних, культурних потреб, спорту тощо. Відповідно до Закону України від 4 липня 1996 р. "Про залізничний транспорт" до залізничного транспорту віднесено рейкові магістральні та під'їзні шляхи і належне до них обладнання (переїзди, шлагбауми), рухомий склад (локомотиви та вагони, дрезини), засоби управління, сигналізації та зв'язку. В диспозиції ст. 278 КК України предметом злочину виступає не весь залізничний транспорт, а його рухомий склад. Відповідно до Повітряного кодексу України від 19.05.2011р. повітряне судно – це апарат, що підтримується в атмосфері у результаті його взаємодії з повітрям, відмінної від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні (п.79 ст.1 Повітряного кодексу України). До повітряних суден належать як ті, що важчі за повітря (літаки, гелікоптери, планери), так і легші (дирижаблі).

Основним безпосереднім об'єктом злочину, юридичний склад якого передбачений в диспозиції ст. 278 КК України, є контрольоване використання вказаних транспортних засобів. У диспозиції ч. 2 ст. 278 КК України в якості кваліфікуючої обставини передбачений спосіб вчинення цього злочину, а саме – насильство, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілих, а в ч. 3 ст. 278 КК України як особливо кваліфікуюча обставина передбачений не лише більш суспільно небезпечний спосіб, а саме насильство, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, а також і наслідок – загибель людей чи інші тяжкі наслідки. У зв'язку із цим, додатковим безпосереднім об'єктом в юридичних складах злочинів, передбачених в диспозиціях ч. 2 і ч. 3 ст. 278 КК України, слід вважати життя та здоров'я людей. Додатковим об'єктом кримінально-правової охорони може виступати власність та інші блага.

Діяння як ознака об'єктивної сторони злочину являє собою альтернативні дії – угон або захоплення. Угон – це самовільне заволодіння транспортним засобом чи поїздка на ньому. Угон завжди вчиняється всупереч встановленому порядку допуску до управління транспортними засобами і здійснюється всупереч волі власника або особи, яка керує транспортним засобом. Особа, яка здійснює угон, виконує функцію керування транспортним засобом, здійснює функцію машиніста, водія судна, пілота.

Захоплення на відміну від угону – це встановлення фактичного контролю над ним, отримання можливості для його використання на власний розсуд, обмеження доступу до нього інших осіб. На нашу

думку існує серйозна проблема в розмежуванні цих двох термінів. У даному випадку угон і захоплення можна вважати синонімами. Ці феномени схожі між собою. З іншої точки зору – угон можна розглядати як спосіб захоплення, хоча перша версія тлумачення співвідношення цих термінів видається нам більш переконливою і при угоні, і при захопленні встановлюється контроль над вказаними в диспозиції і назві статті транспортними засобами, і угон, і захоплення здійснюються протизаконно. Тобто, ми не вбачаємо дійсно конкретних розмежувальних ознак між цими двома діяннями. Наприклад, коли мова йде про інший транспортний засіб (див. примітку до ст. 286 КК України), то, коли відносно нього вчинюються аналогічні дії, то законодавець просто позначає об'єктивну сторону терміном "незаконне заволодіння" (ст. 289 КК України). На нашу думку, з метою уніфікації термінології КК України і в диспозиції ст.278 КК України слід вживати саме цей термін "незаконне заволодіння". Він буде охоплювати і угон, і захоплення.

Угон і захоплення вказаних транспортних засобів може бути як насильним, так і без використання насильства. На нашу думку, диспозицію ст. 278 КК України слід доповнити термінологічним зворотом "поєднаний із погрозою застосування насильства", адже саме цей спосіб частіше всього використовується при вчиненні цього злочину.

Угон або захоплення морського чи річкового судна слід відмежовувати від піратства. Під піратством слід розуміти використання з метою одержання матеріальної вигоди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна (ст. 446 КК України). Захоплення чи угон морського чи річкового судна, які вчиняються із застосуванням насильства, а насильство, що не є небезпечне для життя чи здоров'я пасажирів чи екіпажу можна розцінювати як інші ворожі дії, важко відрізнити від піратства. Захоплення морського чи річкового судна з подальшим застосуванням насильства щодо його екіпажу чи пасажирів, їхнє пограбування тощо, якщо такі дії вчинені з використанням не морського чи річкового судна, а гелікоптера чи іншого повітряного судна, або якщо такі дії вчинені не сторонніми особами, а самими пасажирами чи членами екіпажу, кваліфікуються не як піратство, а за ст. 278 КК України. Тобто єдиною розмежувальною ознакою даному випадку є засіб захоплення судна – інше судно. Можна також назвати ще одну розмежувальну ознаку – суб'єкт злочину. Піратство не може бути вчинене пасажирами чи командою судна.

Вважається, що обов'язковою ознакою піратства є матеріальна виго-

да або інша особиста вигода, а при угоні чи захопленні судна (ст. 278 КК України) мета відсутня. Вважаємо, що це твердження не є вірним, адже діяння, передбачені у диспозиції ст. 278 КК України вчинюються з умислом і вид умислу – прямий, а це, в свою чергу, свідчить про таку ознаку суб'єктивної сторони як мету. І навіть якщо суб'єкт не переслідує мету отримати матеріальну винагороду, то, безумовно, інша особиста вигода у нього

УДК 344.7

Колубасєва О.О.,
асистент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківська, Україна

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВИКОРИСТАННЯ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ

Україна є однією із держав, що приєдналися до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, тому вона несе відповідальність за виконання міжнародних зобов'язань, передбачених цією Конвенцією, та за гарантії і створення умов безпеки для суспільства, захисту інтересів під час провадження діяльності в галузі цивільної авіації та використання повітряного простору України [1].

Відповідно до п.81 ч.1 ст.1 Повітряного кодексу України *повітряний простір України* – частина повітряної сфери, розташована над суходолом і водною територією України, у тому числі над її територіальними водами(територіальним морем), і обмежена вертикальною поверхнею, що проходить по лінії державного кордону України.

Використання повітряного простору України – провадження діяльності, пов'язаної з польотами повітряних суден, з переміщенням (перебуванням) матеріальних об'єктів у повітряному просторі України, а також з вибуховими роботами, пусками ракет, усіма видами стрільб, у тому числі з метою здійснення впливу на гідрометеорологічні процеси в атмосфері, що становлять загрозу безпеці польотів повітряних суден та інших літальних апаратів [3]. Відповідальність за порушення правил використання повітряного простору передбачається ст. 282 Кримінального кодексу України [2]. **Основним безпосереднім об'єктом злочину** є безпека використання повітряного простору України. Його додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя і здоров'я особи або власність [7].

У частині 1 ст. 282 КК дається опис об'єктивної сторони складу злочину, яка виражається в порушенні правил пуску ракет, проведенні всіх видів стрільби, вибухових робіт або вчиненні інших дій у повітряному просторі, якщо це створило загрозу безпеці повітряних польотів [4].

Об'єктивна сторона злочину як обов'язкові ознаки включає діяння, наслідки у вигляді створення загрози безпеці повітряних польотів і причинний зв'язок між цими діяннями та наслідками [7].

Діяння при вчиненні злочину може виражатись у дії або бездіяльності. Воно полягає в порушенні правил використання повітряного простору в ході пуску ракет, проведенні всіх видів стрільби, вибухових робіт, інших дій в повітряному просторі, а саме у: 1) вчиненні дій, які заборонені правилами (пуск ракет в зоні повітряних польотів; здійснення вибухових робіт поблизу злітно-посадочних смуг до або після дозволеного часу, проведення навчальних стрільб невідповідними боєприпасами, запуск повітряних куль в місцях чи на висотах, де здійснюються повітряні польоти; проведення змагань, інші дії з птахами, які можуть викликати їх зіткнення з літальними апаратами тощо); 2) невиконанні дій, які особа може і повинна вчинити відповідно до вимог правил безпеки повітряних польотів (наприклад, неузгодження монтажних робіт, які виконуються з використанням вертольотів, з органами обслуговування повітряного руху, невиключення сигнальних вогнів на телевізійних вежах чи висотних будинках) [7].

У повітряному просторі також можуть здійснюватися різні роботи, наприклад, при будівництві, монтажі, ремонті чи обслуговуванні різних веж, вишок, труб та інших об'єктів. Виконання вказаних видів робіт має здійснюватися з дотриманням відповідних правил, узгоджуватися з усіма власниками літальних апаратів, а також іншими органами, що здійснюють управління польотами повітряних суден [4].

Правила використання повітряного простору, до яких слід звертатися для з'ясування суті порушення і визначення змісту злочинного діяння, – це насамперед нормативно-правові акти різного рівня (ПК, інші закони, постанови КМ, відомчі акти), нормативні акти підприємств, установ, організацій державної, цивільної та військової авіації. До таких правил можуть бути віднесені й одноразові накази, вказівки, розпорядження, спрямовані на убезпечення повітряних польотів [7].

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку, і на яку покладається виконання відповідних правил. Це можуть бути пілоти, які не належать до працівників повітряного транспорту, а також особи, відповідальні за безпеку використання повітряного простору при запуску ракет, проведенні стрільб тощо [6, с. 215].